

Megjelent: In: Font Zsuzsa, Keserű Gizella (szerk.): Acta historiae litterarum Hungaricarum. Tomus XXIX. Ötvös Péter Festschrift. Szeged, 2006. 41-46.

Csepregi Zoltán: Bújócskázó életrajz: Wernher György (1490?-1556) hányatott ifjúsága

<41> Az alábbi sorok néhány kritikus és talán tisztázó észrevételen túl egyetlen újdonsággal járulnak hozzá a Wernher-kutatáshoz: a brassói és az eperjesi literátus iskolamester azonosításával. Ezt az életrajzi adalékot igyekszem azután a közlemény végén néhány általános tanulság levonásával, tipikusnak tűnő elemek kiemelésével az esettanulmány szintjére tornáztatni.

A felső-sziléziai Patschkauból származó, s a magyarországi neolatin költészetben jelentőset alkotó Wernherre már korán felfigyelt a hazai irodalomtörténet, a régi írók közül Weszprémi Istvánt kell kiemelni, aki a legtöbb adatot gyűjtötte össze róla.¹ Az életrajzot Gustav Bauch, majd Elfriede Rensing rekonstruálta, s ugyanezt a pályaképet hozzák (kiegészítésekkel és pontosításokkal) Katona Tünde friss dolgozatai.² Ezt azért kell hangsúlyozni, mert Rensing számos állítását nem támasztotta alá forrásokkal, s sokáig fennállt a kétely, hogy cikkében nem több személy életrajzát kontaminálja-e. Wernherünk ugyanis elhúzódó egyetemjárásával, gyakori helyváltoztatásaival, szokatlanul hosszú karrierjével és sokoldalú munkásságával már Weszprémiben felkeltette a gyanút, nem névrokonok üznek-e tréfát az utókorral.³ Az RMK III. pótkötetei egyszerű nemzedéki számítások alapján a korai költeményeket egy Wernher Georgius sen., míg a későbbiek egy Wernher Georgius jun. <42> megjelölésű szerzőnek tulajdonították,⁴ de mint Katona Tünde végre meggyőzően bizonyította, teljesen alaptalanul.

A perdöntő testimoniumot, Istvánffy Miklós már Rensingnél is idézett megjegyzése mellett,⁵ Franz Faber közel egykorú költeménye szolgáltatta Katona számára, mely Wernherről a következő sorokban emlékezik meg:⁶

Corvinum Neomerga, humiles genuere Patescae
Vernerum utrumque insignem, sed praestitit alter
Plectro elegisque potens, operam ille in tempore duro
Hungariae fidam rebus navavit agendis,
Nec minus ingenio, calamo linguaue disertus.

Azaz: Laurentius Corvinus Neumarktából, Wernher a szerény Patschkauból származott, mindketten hírnevesek, de az egyik (Corvinus) lantjával és elégiáival magasodott ki, míg a másik (Wernher) nehéz időben szolgált a hűséggel Magyarországot, nem kevésbé ügyesen bántva a szellemmel, tollal és nyelvvel. (Ugyanez a vers tudósít egyébként Thomas Stoltzer sokáig tévesen a mohácsi csatával kapcsolatba hozott halálos balesetéről.) Névrokonok ugyan

¹ István WESZPRÉMI, *Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia*, Bp., 1960, I, 398-405, 434-445.

² Gustav BAUCH, *Beiträge zur Literaturgeschichte des schlesischen Humanismus IV*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 32(1898), 49-104, itt: 2. Georg Werner, 82-104; Elfriede RENSING, *Georg Wernher (1490?-1556) Präsident der Zipser Kammer*, Jahrbuch des Wiener Ungarischen Historischen Instituts, 3(1933), 31-58; Tünde KATONA, *Georg Wernher – ein oberschlesischer Humanist. Sein Schaffen für Ungarns Kultur und Literatur = Oberschlesische Dichter und Gelehrte vom Humanismus bis zum Barock*, szerk. Gerhard KOSELLEK, Bielefeld, 2000, 267-279; Uő., „Eijnem armen schuler der naked vnd bloss wahr”. *Über die Thurzónische Stiftung und das Bildungswesen in der Zips mit dem Text des Leutschauer Testamentbuches*, Diss. Szeged, 2003, 33-36.

³ WESZPRÉMI, *i. m.*, 442-443.

⁴ RMK III. Pótlások. Mutató – Függelék, 5. füzet, szerk. BORSA Gedeon, DÖRNYEI Sándor, SZÁLKA Irma, Bp., 1996, 240.

⁵ RENSING, *i. m.*, 31.

⁶ *Quellenbuch zum Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien*, szerk. Gustav Adolf BENRATH et alii, München, 1992, 83 (a sajtóhibák javításával). Vö. KATONA, *i. m.* 2000, 276.

valóban okoztak zavarokat a korábbi irodalomban, de akiről a következő sorokban szó lesz, egy és ugyanazon személy.

Wernher, aki 1511-ben Wittenbergben kezdi egyetemi tanulmányait (*Georgius Werner de patsskaw*),⁷ különös módon csak 1519-ben Krakkóban szerzi meg a baccalaureus artium fokozatot (mint *Georgius de Pasthkouia*),⁸ itteni beiratkozását Bauch az 1514-es évre teszi a *Gregorius [!] Martini de Paczkovia* bejegyzés alapján.⁹ Nem zárható ki az a lehetőség sem, hogy két egykorú patschkaui György diák tréfálkozik velünk a különböző matrikulákban. Rensing szerint viszont Wernher még ugyanebben az évben, 1519-ben a bécsi egyetemre iratkozik be,¹⁰ jóllehet ezt az értesülést a matrikula nyomtatott kiadása¹¹ nem támasztja alá. Az 1519 utáni egyetemi pályafutást az a körülmény is valószínűtlenné teszi, hogy hősünk, úgy tűnik, nem vitte magiszterségig, titulusa a forrásokban többnyire baccalaureus, csupán eperjesi rektorsága idején címzik magisternek, amit az magyarázhat, hogy egyszerűen a megszokás hatalmából örökölte a két hivatali elődjének <43> kijáró megszólítást.¹² Wernher kérdéses bécsi tartózkodása alatt jelennek meg Krakkóban szülővárosának földesura (a költő feltételezhető patrónusa), Thurzó János boroszlói püspök halálára írt elégiája,¹³ és barátja, Valentin Eck *De versificandi arte* c. művének új kiadásához szerzett két epigrammája.¹⁴ E két művet a Thurzó Elekhez intézett ajánlás is összekapcsolja! Jan Daniel Andrzej Janocki s az ő nyomán Bauch¹⁵ tud az 1515-ös első kiadáshoz írt ajánlásról is, s ez kiválóan bele is illik a bauchi életrajzi rekonstrukcióba (krakkói tartózkodás 1514-1519), de példány híján nem tudom az adatot ellenőrizni (az első kiadás tényét a második kiadás utalása is alátámasztja).

1521 februárja és 1523 decembere között Wernher Brassóban mutatható ki kettős feladatkörben: mint iskolamester (*scolasticus*)¹⁶ és közjegyző (*publicus auctoritate apostolica notarius*).¹⁷ Az iskolamester egyidejű jegyzői, ügyvédi és diplomáciai feladatairól megemlékezik a városi számadáskönyv is.¹⁸ Az a *Georgius baccalaureus*, aki eperjesi segédtanítóként működik 1521 őszén, megindítva a Wernher-kutatók fantáziáját, valószínűleg más személy.¹⁹ Kinek az ajánlására került a felső-sziléziai diák Bécsből vagy egy újabb krakkói tartózkodás után váratlanul éppen Brassóba? Nos, a Werner családnév (Clemen, Jerg,

⁷ Karl Eduard FÖRSTEMANN, *Album Academiae Vitebergensis*, I, Leipzig, 1841, 39.

⁸ József MUCZKOWSKI, *Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*, Cracoviae, 1849, 168.

⁹ BAUCH, i. m., 82.

¹⁰ RENSING, i. m., 33; KATONA, i. m. 2000, 268.

¹¹ *Die Matrikel der Universität Wien*, III, 1518/II-1579/I, bearb. Franz GALL, Willy SZAIVERT, 1-2, Lieferung, Wien, Köln, Graz, 1959-1971.

¹² IVÁNYI Béla, *Adatok Eperjes város középkori iskolaügyének történetéhez*, Történelmi Tár, Ú. F. 12(1911), 67-88, itt: 88 (1525. szeptembere).

¹³ Krakkó, 1520. *Bibliografia Polska* (Karol Estreicher) 32 (1938), 378: De ornatissimi Antistitis illustrissimique Principis, Domini Joannis Thursonis, episcopi Vratislaviensis regique in vtraque Silesia vicarii, obitu: ad fratres inclytos, Alexium et Joannem Thursones, liberos dominos Plesnenses: Elegia.

¹⁴ Krakkó, 1521. APPONYI I. 148: Valentini Ecchii Lendani, de versificandi arte opusculum, omnibus studiosis, ad Poeticam anhelantibus, non tam iucundum quam frugiferum... Az epigrammista: „Georgius Vuernerus Patskouianus Ecchii Coniuratus”.

¹⁵ *Ianociana sive clarorum atque illustrium Poloniae auctorum maecenatumque memoriae miscellae*, I, Varsaviae, Lipsiae, 1776, 298k; BAUCH, i. m., 82.

¹⁶ *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, 1-3, *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt*, Brassó, 1886-1896, (QGSK) 1, 300, 302, 317, 321, 383, 398, 404, 408, 465, 482, 489, 500, 513, 522, 534. A brassói számadáskönyv adataira Martin ROTHKEGEL hívta fel a figyelmemet, akinek ezúton mondok köszönetet.

¹⁷ Magyar Országos Levéltár (MOL), Diplomatikai Fényképgyűjtemény (DF) 246 722, 286 630, 286 688, 286 692: hiteles másolatok, ill. átiratok a brassói városi levéltárban és a barcasági káptalan levéltárában.

¹⁸ QGSK 1, 465, 513, 522, 534.

¹⁹ HÖRK József, *Az eperjesi ev. ker. Collegium története*, Kassa, 1896, 29-30; RENSING, i. m., 34. IVÁNYI Béla, *Eperjes szab. kir. város iskolaügye a középkorban*, Bp., 1911, 5; UÖ, i. m., 84.

Niclos, Simon keresztnévvel) a brassói <44> adójegyzékekben 1487 és 1500 között mutatható ki.²⁰ Rensing ezzel szemben Patschkau környékén csak 1473-ból tud egy Thomas Wernert, s 1565-ből egy Peter Wernert kimutatni, az utóbbi ráadásul lelkész, így valószínűtlen, hogy helybeli.²¹ Wernerek egyébként más magyarországi német városokban (pl. Lőcsén) is fölbukkannak. Feltételezhető tehát a vérségi kapcsolat (ide- vagy odaszármazás révén) a sziléziai és a brassói Wernerek között, s a rokonság nőágon az 1520-as években is fennállhatott. A brassói, majd eperjesi Werner György azonosítását az írásmintákon túl látványosan támasztja alá többek között az az élénk kommunikáció, mely a szász város és a szepesi kamaraelnök között 1542-ben folyt.²²

1524-ben a sziléziai humanista, Caspar Ursinus Velius királyi titkárként üdvözli barátját, „Georgius Silesiust”.²³ ez a talán Wernherre (ha nem Georg von Logaura!)²⁴ vonatkozó adat eddig a levegőben lógónak tűnt, ám ha összekapcsoljuk azzal, hogy 1523-ban Krakkóban megjelent elégiagyűjteményét²⁵ Wernher annak a Szalkay László egri püspöknek ajánlja, aki éppen 1524 áprilisától lesz főkancellár, máris valóságtartalmat nyerhet ez a rövidéletű udvari pályafutás.

Az eperjesi számadáskönyvben 1524-ben tűnik fel Wernher neve, 1525 szeptemberétől lesz itt iskolamester 1526 végéig vagy 1527 elejéig, amikortól kezdve városi tanácsként és jegyzőként szerepel.²⁶ Kettős megbízatása feltűnően hasonlít a brassóihoz: egyidejűleg vezeti az iskolát és jegyzősködik. Noha az irodalomban Janocki és Wessprémi óta kísért egy kassai Wernher György, sem a mi Wernherünk kassai hivataláról, sem ottani névrokonáról nem tanúskodik egyértelmű adat. Hogy Wernhernek akár mint eperjesi jegyzőnek, akár mint Szalaházy Tamás egri püspök / királyi kancellár beosztottjának²⁷ volt dolga a felső-magyarországi városszövetség vezető hatalmával, a stratégiaileg megkerülhetetlen Kassával, az természetesnek vehető (1529 májusában pl. Johannes Henckel lemondását közvetíti).²⁸ 1528 nyarán Hain Gáspár adata szerint az Ötváros <45> követeként járt Ferdinánd királynál,²⁹ míg 1529 őszén Kassáról keltezi Sigmund von Herbersteinnek szóló leveleit (aki a magyar ügyek megbízható szakértőjeként ajánlja őt az uralkodó figyelmébe).³⁰ E két évben ugyan sokat és tartósan távol van Eperjestől, de továbbra is e város jegyzőjének titulálják.

1531-ben Wernher felajánlja szolgálatait Boroszló városának, de nem jár sikerrel. Ugyancsak szerencsétlenül alakul két diplomáciai kiküldetése: 1532-ben a regensburgi birodalmi gyűlésre indul, de csak Sziléziáig jut, ahol Hieronim Łaski fogságába kerül.³¹ A szabadulásáról szóló híradást Heinz Scheible tévesen egy évvel korábbra, 1531. július 31-ére datálja, a tudósítások

²⁰ QGSK 3, 647, 657k, 666, 674, 691, 704, 720.

²¹ RENSING, *i. m.*, 32. 8. j. A bécsi matrikulában a sziléziai Glatzból, Boroszlóból és Goldbergból találni elsősorban (1490-1561) Wernereket.

²² QGSK 3, 167k, 170-172, 258.

²³ RENSING, *i. m.*, 35. Johannes Lang? Georg von Logau???

²⁴ Vö. Gustav BAUCH, *Der humanistische Dichter George von Logau*, Breslau, 1897.

²⁵ RMK III. 257: Elegiarum Liber vnus, Reverendissimo in Christo Patri, et Domino D. Ladislao Salcano, Episcopo Agriensi, et Supremo Regni Hungariae Cancellario, maximoque gentis suae Maecanati nuncupatus. Cracoviae. Per Hieronymvm. Vietorem. Anno A Partv Virginis. M.D.XXIII. Nonis Ivlis.

²⁶ IVÁNYI, *i. m.*, 5; KATONA, *i. m.* 2000, 269; H. NÉMETH István, *Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16-17. századi Magyarországon. (A felső-magyarországi városszövetség)*, 1, Bp., 2004, 86.

²⁷ *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából*, szerk. BUNYITAY Vince et alii, 1-5, Bp., 1902-1912, (ETE) 1, 403 (nr. 410); Történelmi Tár, 1889, 797. Vö. RENSING, *i. m.*, 36; IVÁNYI Béla közlése alapján.

²⁸ ETE 1, 449-451 (nr. 457).

²⁹ Caspar HAIN, *Zipserische oder Leütschaverische Chronica vndt Zeit-beschreibung*, 1, Lőcse, 1910, 43. Wernher barátja, Valentin Eck ekkor már bártfai bíró! Ekkoriban dicséri meg versében kettejüket közös barátjuk, Georg von Logau Ferdinánd iránti hűségükért: BAUCH, *i. m.* 1898, 85.

³⁰ Codex Vindobonensis 13597: vö. RENSING, *i. m.*, 36.

³¹ A fogságról: BAUCH, *i. m.* 1898. 85-87.

tárgya azonban nyilvánvalóvá teszi, hogy Andreas Tricesius Krakkóból Melanchthonhoz intézett levele 1532 nyarán kelt.³² Egy évvel később Krakkóban hasonló Zápolya-párti ármány fenyegeti, de itt végül sikerül kivágnia magát. Követjárása annyi eredménnyel mégis jár, hogy elnyeri Ferdinánd király bizalmát: közvetlen kapcsolatba kerül az uralkodóval.³³ Utóbbi krakkói útján próbált prédikátort keresni a bártfaiak számára (minden bizonnyal bíró barátja, Valentin Eck megbízásából), nem tudni, milyen eredménnyel, de nevét beírta ezzel a hazai reformáció történetébe.³⁴

Kiküldetései végeztével Wernher a Magyar Kamara felső-magyarországi szakértőjeként (egyelőre eseti megbízással) ellenőrzi a helyszínen a szabad királyi városokból befolyó jövedelmeket.³⁵ 1533-ban végleg megválnak az eperjesi jegyzőségtől, s a királyi kormányzatnak lesz hivatalnoka.³⁶ Valószínűleg ebben a váltásban kell látnunk humanista hősünk pályájának legjelentősebb fordulópontját: feladatainak hierarchiája, kapcsolatrendszere átrendeződik,³⁷ Ferdinánd-párti ötvárosi politikusból az uralkodó ötvárospárti kamarai tanácsosává vedlik át. A sokoldalú tevékenysége során addig megőrzött polgári életformáját nagysárosi várkapitányságra cseréli, s birtokadományoknak lesz kedvezményezettje.³⁸

Évekkel ezelőtt kezdtem dolgozni egy máig befejezetlen tanulmányon, melynek a „Grenzenlos” munkacímet adtam. Az fogalmazódik meg benne, hogy nemcsak ez az ország kicsi, ahogy a szőlés járja, hanem az egész Elba és Duna közti <46> régió keresztül-kasul könnyedén bejárható, hogy Wernher példájánál maradjunk, Wittenbergtől Brassóig. Valaha relatív erővel jelent meg irodalomtörténet-írásunkban a tágölelésű *Hungarus* fogalma. A *Pa(t)scouianus* Wernher először a bécsi egyetemen részesül e jelzőből az ottani *natio*-beosztás szerint, hogy aztán (nem egyszerűen az indigenátus értelmében) teljesen azonosuljon vele, Istvánffy szavával: *in numerum Ungarorum adscitus*.³⁹ A *Hungarus*-kategória komolyan vételéből, ill. további bővítéséből (mint esetünkben: sziléziaiakkal) súlyos módszertani követelmények adódnak: a lokálpatrióta (erdélyi szász, szepességi, sziléziai, stb.) érdeklődés feladása és a kutatás perspektívájának szélesítése. Wernher, a kora újkori magyar politika és a neolatin költészet paradigmaticus figurája történelmi és kulturális határsértésekre kényszeríti mai olvasóit és kutatóit. Természetesen ezeket a kapcsolatokat, hálózatokat, határátlépéseket mindig is számon tartottuk, különösen a késő középkor és a humanista kultúra vonatkozásában. A vizsgált esetben többről van azonban szó, mint információáramlásról, eszmék recepciójáról, peregrinációról, tudósbarátságokról: a felsoroltak mögött fontos szervező tényezőnek tűnik a feltételezhető rokoni kapcsolatrendszer, a közép-kelet-európai német (*hospes*) városi polgárság több irányban átjárható szövete.

³² *Melanchthons Briefwechsel. Kritische und kommentierte Ausgabe*, Stuttgart-Bad Canstatt, 1977- (MBW) nr. 1172.

³³ RENSING, *i. m.*, 39k.

³⁴ ETE 2, 237k (nr. 202).

³⁵ H. NÉMETH, *i. m.*, 1, 105.

³⁶ RENSING, *i. m.*, 39k, KATONA, *i. m.* 2000, 270.

³⁷ Érdekes módon időrendi okokból nemcsak a Herberstein-barátság sorolható ide, hanem levelezése Melanchthonnal és a reformáció hazai patrónusaival, ill. rokoni kapcsolata Gyalui Torda Zsigmonddal is.

³⁸ 1550 és 1553 között öt alkalommal: MOL, A 57 (Libri regii), 2, 534; 3, 24k, 153k, 186, 225k; MOL, E 227 (Libri donationum), 1, 602; 2, 17, 101, 120, 140.

³⁹ Nicolaus ISTHVANFI, *Historia regni Hungariae post obitum Matthiae Cirvini regis... libris 34... descripta*, Viennae, Pragae, Tergesti, 1758. 194.